

DISKUSIE

VEDECKÁ KONFERENCIA O SLOVENSKOM NÁRODNOM POVSTANÍ

Slovenské národné povstanie nebolo ešte doteraz náležite preskúmané a vedecky zhodnotené, ako si to vyžaduje táto najvýznamnejšia udalosť slovenských dejín a ani jeho odkaz sa primerane nevyužíval na vlasteneckú výchovu nášho ľudu. Doterajšie práce o povstaní sú zväčša dielového charakteru, neúplné, kusé. I keď sa objavili pokusy o celistvejšie zobrazenie povstaleckých udalostí, nemôžu uspokojiť naše nároky, a to tým viac, že novší historický a politický výskum ich už prekonal. A vonkoncom nám doteraz chýba dôkladné teoretické zhodnotenie závažných otázok súvisiacich s povstaním. Prejavy a články význačných predstaviteľov našej vlády a strany, Klementa Gottwalda, Viliama Širokého, Karola Bacílka, ktoré priniesli nové hodnotenie k dejinám povstania a k teoretickým problémom celého národnooslobodzovacieho boja, neboli dosiaľ v plnej miere využité ani na rozpracovanie jednotlivých otázok povstania, ani na podrobné zhodnotenie povstania ako celku.

Blížiac sa desiate výročie Slovenského národného povstania je vhodnou príležitosťou, aby sa bádanie o povstaní rozvinulo intenzívnejšie a správnym smerom, aby sa oslavy povstania dôkladnejšie ako predtým pripravili aj v oblasti historickej práce, aby sa tak čo najúčinnnejšie prispelo k vlasteneckej výchove slovenského pracujúceho ľudu.

Preto Slovenská akadémia vied usporiadala v dňoch 8.—9. decembra 1953 v Bratislave vedeckú konferenciu o Slovenskom národnom povstaní s touto pracovnou náplňou: Zhodnotiť význam Slovenského národného povstania, osvetliť nejasné otázky a odstrániť nesprávne náhľady, kriticky zhodnotiť doterajší stav bádania a vytýčiť úlohy slovenskej historiografie pre výskum Slovenského národného povstania.

Konferenciu z odbornej stránky pripravil Historický ústav Slovenskej akadémie.

Obidva dni sa zúčastnilo na konferencii vyše 50 popredných politických a vedeckých pracovníkov zo Slovenska i z Čiech, ktorí sa svojimi obsah-

nými a hodnotnými diskusnými príspevkami vo veľkej miere pričínili o úspech konferencie.

Akademik Ondrej Pavlík, predseda SAV, v otváracom prejave v prvý deň konferencie 8. decembra 1953 oboznámil účastníkov s významom a cieľom konferencie. Zdôraznil, že konferencia sa uskutočňuje bezprostredne po dôležitom zasadnutí Ústredného výboru KSČ, na ktorom bol vysoko vyzdvihnutý význam ideologickej práce, ideologického života v strane a zdôraznená potreba živšieho ideologického ruchu medzi všetkými pracujúcimi. Preto musíme intenzívnejšie ako dosiaľ viesť boj proti nepriateľským ideológiám, ktoré hamujú našu socialistickú výstavbu. A práve udalosti Slovenského národného povstania sú veľmi vhodnou príležitosťou na rozvinutie tohto boja proti najnebezpečnejším formám buržoáznych ideológií, na Slovensku najmä proti štefánikovskej legende, proti buržoáznemu nacionalizmu a ľudáctvu; boja, ktorý treba viesť účinnou, konkrétnou formou tak, že na našej najbližšej minulosti ukážeme, ako pred desiatimi rokmi náš ľud bojoval nielen proti presile otvoreného nepriateľa, ale musel zväzdať ťažký boj aj s nepriateľskou agentúrou v armáde, v štátnych a iných orgánoch. A napriek všetkým týmto nepriateľom, bojujúcim často najzákernejšími metódami, slovenský ľud v neobyčajne ťažkej situácii, opierajúc sa o veľkú pomoc Sovietskeho sväzu a bratskú pomoc českého ľudu, vedel dlho a účinne vzdorovať proti veľkej presile a podstatne prispel k zničeniu hitlerovskej vojenskej mašinérie.

Štúdium Slovenského národného povstania nás presvedčí o významnej poučke marxisticko-leninského učenia, že skutočným tvorcom dejín je pracujúci ľud.

Akademik O. Pavlík zdôraznil, že historický výskum Slovenského národného povstania treba postaviť na vyšší stupeň, aby mohol byť bezpečným vodídlom pre prácu vedcov a umelcov, základom správneho vyučovania na školách a osvetovej výchovy ľudu. Konferencia má splatiť dlžobu slovenskému ľudu, t. j. osvetliť najslávnejšie obdobie boja nášho ľudu a očistiť jeho hrdinský boj za slobodu od všetkých buržoáznych výkladov a ešte silnejšie utužiť bratstvo a priateľstvo s českým ľudom a národmi Sovietskeho sväzu.

Po prejave akademika Ondreja Pavlíka základný referát *Slovenské národné povstanie r. 1944* predniesol Bohuslav Graca, vedúci Katedry dejín ČSR a KSČ na Ústrednej politickej škole v Bratislave a prvý koreferát *Doterajší stav bádania o Slovenskom národnom povstaní* predniesol Miroslav Kropilák, vedecký pracovník Historického ústavu Slovenskej akadémie vied.

Ďalšie koreferáty odznali na druhý deň konferencie, 9. decembra 1953. Predpoludňní: Koreferát *Účasť ľudu v partizánskom hnutí* predniesol Juraj Špitzer, vedecký pracovník Ústavu slovenskej literatúry SAV, koreferát *Účasť ľudu v I. čs. armáde na Slovensku* predniesol generálmajor Ján Zeman, predseda Slovenského výboru SPB, koreferát *Pomoc Sovietskeho sväzu povstaniu* predniesol Jozef Hrozičik, tajomník sekcie spoločenských vied Československo-sovietskeho inštitútu v Bratislave a koreferát *Zradcovská úloha čs. buržoázie a ciele západných imperialistov v povstaní* predniesol Miroslav Hysko, redaktor Pravdy.

Poslaním referátu B. Gracu (ktorý v čiastočne doplnenom znení uve-

rejňujeme v tomto čísle Historického časopisu) predovšetkým bolo, stať sa úvodom do diskusie, dať základný smer, zhrnúť problémy, ktoré sa mali stať podkladom diskusie a podkladom pre nové závery a hodnotenie. Referát vyvolal živú diskusiu a svoju úlohu splnil. Priniesol celý rad nových poznatkov, správne hodnotil boj slovenského národa v povstaní a vyzdvihol ľudovú povstaleckú tradíciu. Otázky národnoslobodzovacieho boja sa pokúsil zhodnotiť aj teoreticky a smelo pristupoval k problémom, ktoré predtým bádatelia obchádzali. Účastníci konferencie i popri niektorých výhradách, doplňujúcich pripomienkach a požiadavkách o spresnenie a doplnenie niektorých kapitol referát B. Gracu prijali a konštatovali, že je významným prínosom, že referát po doplnení závermi diskusie môže byť východiskom štúdia Slovenského národného povstania a celého národnoslobodzovacieho boja.

Koreferát M. Kropiláka kriticky zhodnotil doterajšie bádanie a literatúru o povstaní. (Koreferát je uverejnený v tomto čísle Historického časopisu). Poukázal na zväčša memoárový a lokálny charakter doterajších spracovaní a na nevyhnutnosť ďalšieho skúmania a vydania prameňov a na potrebu uceleného a dôkladného spracovania histórie povstania.

Koreferát J. Špitzeru priniesol zaujímavé, doteraz prevažne neznáme údaje z partizánskych skupín, vyzdvihol hrdinskosť a obetavosť ľudu v povstaní a jeho primknutie sa ku komunistickej strane. Partizánske oddiely boli údernou päsťou povstávajúceho ľudu a predbojovníkom našej národnej a sociálnej slobody. Tvorili ich tisícky nadšených robotníkov a roľníkov i príslušníkov pokrokovej inteligencie, ktorí v prevažnej väčšine podľa príkladu sovietskych partizánov a v bojovom bratstve s nimi zasádzovali ničivé údery nacistickým a fašistickým vojskám až do príchodu Sovietskej armády. V takýchto oddieloch sa rozvíjala ideologická práca straníckych organizácií a uplatňovali sa metódy a pomoc sovietskych partizánov.

J. Špitzer uviedol niektoré výrazné materiály — prihlášky do komunistickej strany priamo za bojov v povstaní, ktoré dokumentujú, čo znamenala príslušnosť ku komunistickej strane vo vedomí radových povstaleckých bojovníkov. Prihlášky do komunistickej strany, písané mnoho ráz ťažkou, upracovanou rukou jednoduchých ľudí, hovoria o oddanosti ku komunistickej strane a o nezlomnej viere vo víťazstvo ňou hlásaných myšlienok. Rozličné zachované zápisy z partizánskych oddielov hovoria o tom, že kde dobre pracovala komunistická organizácia, tam bola aj vysoká bojová morálka a dosahovali sa znamenité bojové výsledky, a naopak: významné bojové úspechy bok po boku so sovietskymi partizánmi viedli obyčajne k založeniu straníckych organizácií a k systematickej spolupráci so skupinami občianstva, najmä s funkcionármi národných výborov.

Na druhej strane J. Špitzer poukázal na postoj niektorých veliteľov partizánskych skupín (napr. Trojana), ktorí nielenže ignorovali ideologickú prácu a správne partizánske metódy, ako ich uplatňovali sovietski partizáni, ale priamo nepriateľsky sa stavali proti všetkému, čo malo komunistickú pečať a opieralo sa o sovietske skúsenosti. Takíto partizánski velitelia ako Trojan sa čoraz väčšími odchyľovali od čistého povstaleckého programu a napokon ho úplne zradili.

Masová účasť slovenského ľudu v partizánskych oddieloch a významné bojové výsledky dosiahnuté v priebehu povstania sú dôkazom, že v našom

ľude sa v kritickom čase plne prejavili všetky vlastnosti odvážneho, hrdého, bojovného, vlast a slobodu milujúceho národa, keď sa vedel s úspechom postaviť na správnu stranu v historickom zápase dvoch svetov.

Koreferát J. Zemana osvetlil účasť ľudu v I. čs. armáde za povstania, pričom ostro odlíšil nadšený boj radových vojakov od chýb, nedostatkov a zrady armádneho veliteľstva.

Hovoril, že v povstaní rozhodujúcim činiteľom u armády bol stupeň morálky, uvedomelosti. Kde nechýbal tento prvok, tam boli aj dobré bojové výsledky. Slovenskí vojaci pred povstaním nedočkavo čakali na boj s nenávideným nepriateľom. Ľud vstupoval do I. čs. armády s nadšením, že prispieva nielen k oslobodeniu Slovenska, ale aj k oslobodeniu všetkého československého ľudu a k utvoreniu novej ČSR. A čo je dôležité, ľud vstupoval do povstania ofenzívne. Úspechy dosiahnuté v prvých dňoch povstania boli umožnené len zásluhou ľudu, vďaka jeho húževnatosti, vysokej bojovej morálke a uvedomelosti. Neskôr však reakčná obranná koncepcia začala armádu rozleptávať. Hlavnou chybou bolo, že na čele armády stáli ľudia vzdialení od túžob širokých vrstiev nášho ľudu, ľudia typu Viesta a Goliana, pripravujúci pre republiku vojenskú diktatúru. J. Zeman na konkrétnych prípadoch ilustroval zbabelosť mnohých dôstojníkov za povstania, ukázal aj na krásne, žiaľ však, zriedkavejšie príklady hrđinstva a pod.

Vojaci čs. paradesantnej brigády, ktorí prišli na pomoc povstaniu zo Sovietskeho svazu, predstavovali vnútri povstaleckej armády najsolidnejšiu oporu, najspoľahlivejších a najskúsenejších bojovníkov.

Keď chyby armádneho velenia boli čoraz väčšie, vojaci prestávali vidieť záruku skutočného boja v armáde a prechádzali k partizánom. Buržoázii sa ťažko darilo brzdiť prechod vojakov k partizánom v čase pred povstaním, nedarí sa jej to ani teraz. V prechode vojakov do partizánskych oddielov videla pre seba veľké nebezpečenstvo.

Koncom októbra, po panikárskom rozkaze generála Viesta o rozpustení armády, povstanie končilo len pre armádne velenie, pre buržoáziu, nekončilo však pre ľud. Ľudové sily, ktoré vyvolali povstanie a boli jeho oporou, stali sa pod vedením komunistickej strany i po prechode povstania do hôr hlavnou silou v jeho ďalšej fáze.

V závere sa J. Zeman zmienil o nedostatkoch pri doterajších spracovaniach a poukázal na úlohy slovenských historikov vzhľadom na povstanie. Zdôraznil, že aj pracovníci v armáde už dlhšie čakajú na dôkladné, marxistické spracovanie povstania. Veď propagácia bojových tradícií nášho ľudu je neodlučiteľnou súčasťou vojenskej výchovy. Preto pracovníci v armáde majú živý záujem na teoretickom riešení a materiálnom osvetlení povstania a očakávajú, že naši historici z pozícií marxisticko-leninskej vedy čoskoro dôkladne spracujú povstalecké udalosti a tak zároveň účinne pomôžu pri výchovno-osvetovej práci v našej armáde.

Koreferát J. Hrozienčika na konkrétnom materiáli poukázal na obrovskú morálnu a materiálnu pomoc SSSR v povstaní a v celom našom národno-oslobodzovacom boji. V súhrnnom výraznom pohľade podal prvé obsiahlejšie a zdarené zhodnotenie tejto významnej otázky a základného činiteľa v našich najnovších dejinách.

Význam sovietskej pomoci pochopíme v plnom svetle vtedy, keď sle-

dujeme vzťah Sovietskeho sväzu k nášmu ľudu a k republike už v rokoch pred druhou svetovou vojnou. Bol to jedine Sovietsky sväz, ktorý nám bol morálnou oporou a ktorý bol ochotný aj vojensky pomôcť v kritickom období, keď československý ľud ostal opustený a zradený západnými mocnosťami.

Sovietsky sväz umožnil na svojej pôde rozvinúť prácu našich popredných politických pracovníkov po ich emigrácii z vlasti. Zahraničné vedenie KSČ v Moskve na čele s Klementom Gottwaldom bolo hlavným usmerňovateľom v našom národnooslobodzovacom zápase a v povstaní. Ľud počúval slová Klementa Gottwalda z Moskvy a vo vedomí toho, že na jeho strane je mohutný Sovietsky sväz, hrdinsky a vytrvalo bojoval s okupantmi.

Sovietsky sväz umožnil zorganizovať a vycvičiť čs. jednotky v SSSR, poskytol im výstroj a výzbroj. Vysielal na naše územie sovietskych partizánov organizovať partizánske skupiny, priniesol nesmierne významnú pomoc povstaniu dodávkami zbraní, prevezením čs. paradesantnej brigády na povstalecké územie a najväčšmi pomohol povstaniu rozvinutím veľkej ofenzívy v úporných bojoch na hrebeňoch Karpát — na Dukle.

Hoci azda nikdy nebudeme môcť presne vyčíslieť, koľko materiálu sme dostali na povstalecké územie zo Sovietskeho sväzu (veď okrem prísunu na letištiata ťažko kontrolovateľné množstvá zásielok sa spúšťali z lietadiel priamo do hôr), jednako sa J. Hrozičnikovi podľa dokumentárnych materiálov niektorých partizánskych skupín, uvádzajúcich počty a druh zbraní, podarilo urobiť plastický obraz o veľkosti sovietskej pomoci povstaniu.

J. Hrozičnik uviedol mnoho zaujímavých dokladov o bojovej a politickej spolupráci slovenských povstalcov so sovietskymi partizánmi nielen v prípravách a v prvej fáze povstania, ale aj v záverečnom období povstania, keď pokračovalo z hôr. Toto obdobie je doteraz najmenej prebádané a spracované.

Sovietska pomoc povstaniu vošla do vedomia nášho ľudu ako dôkaz úprinného bratstva a priateľstva k národom našej vlasti. Je pre nás výraznou istotou, že ako nám SSSR obetavo pomáhal v rokoch ťažkých bojov, tak nám účinne pomáha i teraz pri mierovom budovaní.

M. Hysko sa vo svojom koreferáte zaoberal zmyslom národného frontu, podal podrobný rozbor politiky buržoázie v období priprav a priebehu povstania, poukázal na jej opravdivé úmysly a spätosť so západnými imperialistami a osvetlil podstatu zrady buržoázných nacionalistov v povstaní.

M. Hysko, vychádzajúc zo slov V. I. Lenina o získaní spojenca, poukázal na to, že československy orientovaná buržoázia bola iba dočasným a podmieneným spojencom robotníckej triedy v povstaní. Kolisajúcimi spojencami robotníckej triedy boli maloburžoázne masy, ktorých záujmom bol nielen boj proti nemeckému imperializmu, ale skutočný boj za národnú slobodu a za utvorenie ČSR na ľudovodemokratických základoch. Úlohou robotníckej triedy bolo vytvoriť spoločne s týmito masami národný front zdola, ktorý by robil nátlak na buržoáziu, a postupne ju izolovať od ľudových mas.

Dalej M. Hysko odôvodnil, prečo bol potrebný národný front a zdôraznil, že hoci nešlo bezprostredne o socialistickú revolúciu, národný front nebol formou triedneho mieru, ale triedneho boja, čo sa prejavovalo v nátlaku na benešovcov a lettrichovcov, aby pristupovali na požiadavky ľudu.

Zradcovská úloha buržoázie v povstaní spočíva v jej zradcovskom charaktere, akým sa vyznačuje buržoázia v imperialistickom období kapitalistického vývinu. Buržoázia zo skúsenosti r. 1918 vedela, že masové hnutie za slobodu je pre jej ciele najväčším nebezpečenstvom, preto volila len také formy boja, aby sa masy nedostali do revolučného pohybu.

Tzv. povstalecká buržoázia bojovala proti Tisovi iba ako proti svojmu konkurentovi. Chcela však zachovať pozície slovenskej buržoázie a štátny aparát pod svojím vedením ako nástroj proti vlastnému ľudu a ako spojenca západných imperialistov proti SSSR.

Pretože povstanie znamenalo marenie plánov buržoázie a tým zároveň aj plánov západných imperialistov, pomer týchto mocností k povstaniu bol vyslovene nepriateľsky (bombardovanie Dubovej, zastavenie rušivej činnosti angloamerických lietadiel, vyslanie zpravodajských dôstojníkov na povstalecké územie so špiónážnymi cieľmi a pod.).

M. Hysko výrazne poukázal na zradu buržoázných nacionalistov, ktorých koncepcia „odboja“ bola v podstate totožná s koncepciou buržoázie. Ich politika výdatne pomáhala buržoázii a západným imperialistom v kontrarevolučných cieľoch. K ich maloburžoáznej ideológii, s ktorou prišli do povstania, patrí podceňovanie síl ľudu, povýšenecký postoj k robotníckej triede a k jej strane a intelektuálske preceňovanie vlastnej individuality. Buržoázni nacionalisti považovali slovenskú buržoáziu za trvalého spojenca. Po okupácii Banskej Bystrice dezertovali z povstania spolu s predstaviteľmi buržoázie a zradili bojujúci slovenský ľud. Bolo preto zákonitosťou, že spolu s ňou po víťazstve robotníckej triedy a ľudu skončili ako zradcovia národa a vlasti.

Medzi zradou buržoázie v povstaní a jej terajšou otvorenou protinárodnou činnosťou v emigrácii je logická súvislosť. Preto odhaľovať zradu buržoázie v povstaní znamená súčasne odhaľovať korene jej dnešného zapredávania našej národnej slobody americkým imperialistom a nemeckým revanšistom; odhaľovať túto zradu znamená taktiež upevňovať bratstvo Čechov a Slovákov a naše spojenectvo so Sovietskym sväzom, znamená pomáhať nášmu ľudu v boji proti buržoáznym ideológiám a v upevňovaní jeho triednej a národnej hrdosti.

Po referáte a koreferátoch sa po obidva dni rozvinula živá a hodnotná diskusia. V prvý deň konferencií predsedal a diskusiu viedol akademik O. Pavlík.

Prvý sa do diskusie prihlásil dr. J. Doležal. Vyzdvihol cenný princíp referátu B. Gracu, ktorý spočíva v mnohých nových poznatkoch, a začal hovoriť k otázkam, ktoré podľa jeho náhľadu potrebujú podrobnejšie objasnenie alebo sú diskutabilné. Tak napr. hegemoniu robotníckej triedy a strany v národnooslobodzovacom boji nesmieme chápať ako samozrejmosť. Pri utváraní národného frontu zdola strana musela mnoho zápasiť s tou časťou odbojovej buržoázie orientovanej na Londýn, ktorá mala určitý ideologický vplyv. Ďalej vyslovil náhľad, že v národnooslobodzovacom boji treba hovoriť iba o dvoch koncepciách boja a nie o troch. Úmyslom buržoázných nacionalistov, práve tak i buržoázie, bolo v podstate jedno: uchovať republiku pre panstvo buržoázie. Pokiaľ ide o Benešov vplyv, myslí, že Beneš nehral pre Slovensko takú rolu ako pre české krajiny, preto sa

treba viac zaoberať skupinami slovenskej buržoázie, ktoré boli pod Be-nešovým vplyvom.

Slovenské národné povstanie treba posudzovať nielen z hľadiska slovenského, ale ako dôležitú dejinnú udalosť z hľadiska celého nášho vývoja za druhej svetovej vojny. Povstanie malo veľký ohlas v českých krajinách a chápalo sa tu ako boj za jednotnú ČSR. Súdruh Hořec zdôraznil, ako sa povstaním upevnila jednota českého a slovenského ľudu, podrobnejšie poukázal na účasť českého ľudu v povstaní a na ohlas povstania v masách českého pracujúceho ľudu. Je potrebné viac ako dosiaľ vyzdvihnúť tieto skutočnosti v historických i umeleckých spracovaniach. „Medzi slovenským a českým partizánskym hnutím je mnoho styčných bodov, preto by sa mal používať termín československé partizánske hnutie,“ poznamenal v diskusii J. Frtús.

K otázke použitia armády v povstaní J. Doležal okrem iného vyslovil náhľad, že strana nepripravovala povstanie na vojenskom základe, ale iba na partizánskom. J. Doležal hovoril, že strane nešlo o to, získať armádu pre povstanie ako organizáciu, ale použiť ju v partizánskych oddieloch. S týmto náhľadom nesúhlasili viacerí účastníci konferencie, najmä O. Pavlík, E. Friš a J. Špitzer. Akademik O. Pavlík zdôraznil, že armádu bolo treba získať pre boj. Veď armáda — to sú robotníci a roľníci oblečení do uniforiem. Nebola chyba, že sme armádu použili, ale že sme ju zle využili, že sme nevyužili tie ohromné možnosti, ktoré boli v slovenskej armáde r. 1944; že sme mali prístup k armáde len cez veliteľov a keď tí zlyhali, vtedy boli ťažkosti, že sa praktizovala defenzívna taktika a že strana nemala spojenie s armádou. Je nesprávne hovoriť — ako J. Doležal — o nejakej vojenskej a partizánskej, nevojenskej koncepcii. Zanedbávali by sme podstatné črty národnoslobodzovacieho boja, keby sme hovorili o tom, či strana mala organizovať len partizánske hnutie a vojakov dávať do partizánskych, dokonca malých jednotiek.

Ďalej akademik O. Pavlík osvetlil, že buržoázni nacionalisti v dôsledku osvojenia si pučistickej teórie vzdali sa organizačno-politickej práce v armáde. „Organizačno-politická práca v armáde za povstania skoro vôbec neexistovala, a pokiaľ bola, tak len vďaka niektorým našim uvedomelým vojakom a dôstojníkom. Za povstania sa politická práca v armáde považovala za rozbiehanie, za určité podrývanie morálky vojska.“

K otázke použitia armády hovoril dr. E. Friš, odvolávajúc sa na slová V. I. Lenina: „Nikdy si nebudeme vo vojne viazať dopredu ruky.“ Vo vojne, ktorej hlavným účelom bolo poraziť hitlerovské Nemecko, túto obrovskú silu, ktorá bola prekážkou pokroku, nemohli sme sa dopredu vzdať takých možností, ako je využitie armády. Je pravda, že za hlavnú formu ozbrojeného boja sa považovalo organizovanie širokého partizánskeho hnutia, ale nie je pravda, že sa nepočítalo s možnosťou použiť slovenskú armádu. Ináč by to bola veľmi zlá stratégia.“

K osvetleniu tejto otázky prispel J. Špitzer diskusnou poznámkou: „Proces rozkladu tzv. slovenského štátu išiel tak rýchlo, že nemohlo dôjsť k rozkladu armády, aby vzniklo revolučné vojsko. Nie je chyba, že tu armáda bola, alebo že obrovské množstvo vojakov neprešlo na stranu partizánov. Vojakov nemožno zaznávať. Keď začalo povstanie, vojaci v armáde, ktorá sa premenovala na československú, videli armádu revolučnú. Preto

neprechádzali k partizánom. Chybou však bolo to, že tí dôstojníci, ktorí mohli vnieť do armády revolučného ducha, boli odstraňovaní a nemohli sa stať vyššími dôstojníkmi. Preto sa nepodarilo túto armádu pretvoriť na armádu revolučnú. To však neznamená, že táto armáda nevykonala aj veľmi záslužné činy."

Obrannú taktiku vojenského vedenia v povstaní dr. Fr. Oktavec vidí v tom svetle, že buržoázii šlo len o verejné vystúpenie proti fašizmu a nie o vojenské víťazstvo. Ako ďaleko bolo armádne velenie od tvorivej aplikácie Leninových téz o povstaní: "... Ak sa raz povstanie začalo, treba konať s najväčšou rozhodnosťou a bezpodmienečne, stoj čo stoj prejsť do útoku. Obrana je smrť povstania... Treba dobyť každodenne hoc aj malé úspechy a udržať si stoj čo stoj morálnu prevahu." Jedine podľa tejto poučky povstanie mohlo vyhrať aj vojensky.

O etape práce komunistickej strany v rokoch 1939—1942 hovoril inž. P. Stahl. „Strana v tomto období veľmi jasne razila líniu proletárskeho internacionalizmu a spolupráce s českou robotníckou triedou a s českým národom. Zreteľne sa to napr. prejavilo pri vydaní letáku v čase popravy českých študentov v septembri r. 1939. Tak isto strana razila líniu národného frontu v správnom poňatí — s hegemoniou robotníckej triedy líniu zväzku robotníkov, roľníkov a pracujúcej inteligencie. Svedčia o tom rozličné dokumenty, okrem iného napr. osobitné číslo Hlasu ľudu z r. 1940, venované roľníckej otázke.

Ak chceme pochopiť prácu strany v tomto období, treba si pritom uvedomiť, že v tomto čase strana mala niektoré sporné otázky, na ktoré až neskorší vývin dal odpoveď, čo bolo správne a čo mylné. Tak r. 1939 vedenie KSC pre celú republiku vytýčilo heslo boja *Za nové Československo*. Pre Slovensko bolo však toto heslo obmenené *Za slobodné Slovensko v slobodnom Československu*. Táto obmena sa pre Slovensko zvolila preto, že na Slovensku vtedy boli ilúzie o samostatnom slovenskom štáte, že r. 1939 boli ešte živé spomienky na vládu českej buržoázie so všetkými smutnými zjavmi, s nacionálnym útlakom Slovákov a pod. V tejto situácii akceptovať heslo *Za nové Československo* znamenalo stavať si ľud proti sebe, pretože v ľude mohli vzniknúť obavy z obnovenia takej ČSR, na ktorú najmä slovenský ľud mal zlé spomienky. Preto táto obmena bola pre Slovensko správna.

Ďalšia otázka, o ktorú sa viedol boj, bola otázka o charaktere tzv. slovenského štátu, či mal tzv. slovenský štát charakter koloniálnej, polokoloniálnej krajiny alebo buržoázneho závislého štátu. Vyriešenie tejto otázky bolo dôležité. Keby sa tento štát považoval za koloniálnu krajinu, potom bolo povinnosťou strany získať celú slovenskú buržoáziu. Ak sa však tzv. slovenský štát posudzoval sice ako závislý, ale buržoázny štát, potom bolo treba diferencovať. Vedenie KSS sa pripojilo k náhľadu, že tzv. slovenský štát treba považovať za buržoázny závislý štát, v dôsledku čoho sústredilo svoje útoky, svoju kampaň proti tým reprezentantom slovenskej buržoázie, ktorí predstavovali režim na Slovensku.

Ďalej sa v strane viedol boj o heslo *Za sovietske Slovensko*. Toto heslo sa v priebehu ilegálneho boja strany objavilo dva razy; prvý raz tesne pred prepadnutím Sovietskeho sväzu hitlerovcami a potom r. 1943. Heslo, ktoré bolo vonkoncom nesprávne, vzniklo z náhľadu niektorých členov KSS, že

pre zabezpečenie svetovej proletárskej revolúcie v tejto časti európskej kotliny je potrebné, aby sa SSSR dostal do dunajskej kotliny, čo by sa dalo najlepšie uskutočniť priamo pričlenením Slovenska do SSSR ako sovietskej republiky. Nesprávnosť tohto hesla jasne ukázala i história. SSSR sa dostal do dunajskej kotliny ináč, cez Zakarpatskú Ukrajinu, pričom nebolo treba rušiť nijaké medzinárodné zmluvy a úpravy. Nesprávnosť tohto hesla sa ukázala aj po inej stránke, t. j. vývinom na Slovensku. Je nesporné, že v nijakej inej konštelácii než práve v rámci ČSR, zásluhou pomoci vyspelej českej robotníckej triedy nemohlo prísť k takému prudkému vývinu industrializácie, ako sme toho boli a sme svedkami na Slovensku.

Z dokumentárneho materiálu — zo zachovaného motáku súdruha Širokého z väzenia — L. Benada uviedol presvedčivý dôkaz, ako súdruh Široký ostro vystupoval proti tomuto heslu a z väzenia presvedčal o jeho nesprávnosti. Takéto heslo sa nemohlo uplatňovať vtedy, keď sa mobilizoval celý národ do boja proti fašizmu. Z motáku súdruha Širokého L. Benada okrem iného citoval: „Nesmieme zabúdať, že komunistická strana je revolučnopolitickou stranou robotníckej triedy a že ako taká veľmi intenzívne zasahuje do každodenného diania a usiluje sa ovplyvniť politický vývoj v záujme pokroku. Túto úlohu nemôže komunistická strana plniť vtedy, keď bez ohľadu na medzinárodnú a vnútornú situáciu, bez ohľadu na stav atď. vyzdvihuje heslá, ktoré môžu pôsobiť nepriaznivo na utvorenie podmienok pre rozhodujúci úder proti moci, ktorá znásilňuje akúkoľvek slobodu.”

Ďalej sa v motáku hovorí: „Tvrdím, že hlavnou podmienkou každého ďalšieho boja za slobodu, za socializmus je úplná porážka, úplné vykyňovanie nemeckého fašizmu. Nezriekame sa našich socialistických ideálov a cieľov a náš boj sa nevyčerpáva tým, aby miesto jednej skupiny buržoázie vládla druhá, hoci so zvláštnym dôrazom priklincovávam svoje stanovisko, že boj proti nemeckej fašistickej nadvláde a za slobodu vlastného národa sa vedie úprimne. Boj za oslobodenie vlastného národa nie je vec ľahostajná, lebo my, komunisti, máme byť najprednejšími bojovníkmi za národnú slobodu. Tak nás učil Lenin a tak nás učí Stalin.”

Na inom mieste súdruh Široký hovorí o potrebe postaviť sa bezvýhradne a verne po boku SSSR, ktorý vedie svoju oslobodeneckú vlasteneckú vojnu proti nemeckému fašizmu, po boku ostatných protifašistických činiteľov, aby sme maximálnymi silami prispeli k vlastnému oslobodeniu. To značí toľko, aby celý národ nastúpil cestu národného povstania, národnooslobodzovacej vojny. Táto orientácia, prirodzene, nevyklučuje, aby organizátori národnooslobodzovacieho boja súbežne neorganizovali partizánske boje. Pravda, nie na úzkej základni, ale na širokom národnom podklade. „Predpokladáš, že môžeme organizovať tieto boje pod heslom *Za sovietske Slovensko?*“, také stanovisko zaujímal súdruh Široký k tejto otázke r. 1942.

Potom inž. P. Stahl zdôraznil naliehavosť spracovania ekonomického vývoja na Slovensku v rokoch 1939—1944, bez čoho nemôžeme zväziť otázku, prečo na Slovensku došlo k takému rýchlemu rozchodu s fašistickým režimom.

Pre obdobie nášho národnooslobodzovacieho boja navrhol a odôvodnil takúto periodizáciu:

1. handlovský štrajk v októbri 1940,
2. začiatok nemecko-sovietskej vojny,
3. bitka pri Stalingrade a
4. Slovenské národné povstanie.

O legálnej práci KSS, najmä o jej začiatočnej fáze, hovoril ďalej na základe vlastných skúseností L. Benada. Sú dokumenty a je veľa svedectiev, že strana od začiatku do konca hájila záujem našich národov a viedla pracujúci ľud do boja proti hitlerovskému fašizmu a jeho prisluhovačom. Strana organizovala partizánske hnutie a celé Slovenské národné povstanie. Veľkou pomocou pre organizovanie partizánskeho hnutia a protifašistického boja, boja za národné oslobodenie, boli smernice súdruha Širokého, ktoré posielal súdruhom z väzenia. Hoci komunisti na Slovensku pracovali za iných ekonomických a politických podmienok ako súdruhovia v Čechách, napriek ťažkostiam styku cez hranice udržiavali spojenie s Prahou. Nemalé ťažkosti boli aj v tom, že súdruhovia z vedenia strany boli veľmi známi a nemohli ostať vo vlasti, zväčša emigrovali, a tak v najťažšom čase bolo treba pracovať s novými alebo menej skúsenými kádrami.

Po prepadanutí Sovietskeho sväzu strana zvýšila aktivitu a organizovala deštrukcie a sabotáže, aby sa sťažil nástup Nemcov na východ. Pokiaľ ide o sabotovanie oslobodenia politických väzňov z Nitry, medzi ktorými okrem iných boli aj súdruhovia Široký a Ďuriš, je jasné, aj podľa dokumentov aj podľa iných svedectiev, že sa o to zasadili Husák a Novomeský z prestížnych dôvodov, aby sa sami mohli stať vedúcimi v strane a v štátnom aparáte.

Akademik O. Pavlík uviedol na základe vlastných poznatkov, že za povstania na sekretariáte ÚV KSS v Banskej Bystrici sa stále zdôrazňovala otázka oslobodenia politických väzňov v Nitre a najostrejšou formou sa znovu žiadalo od Husáka, aby sa urobili potrebné opatrenia pre ich oslobodenie. Vinnou buržoáznych nacionalistov sa však oslobodenie neuskutočnilo, pretože aj takýmto prostriedkom, aby ústredný výbor strany nemal skúsené politické vedenie, buržoázni nacionalisti marili rozvoj odbojového hnutia.

K otázke politických väzňov prispeli v diskusii aj súdruhovia Stahl, Štaudinger a najmä J. Ilčík, bezprostredný svedok udalostí v Nitre.

Otázkami charakteru národnooslobodzovacej revolúcie sa v diskusii obšírne zaoberal dr. E. Friš. Hovoril, že „je nesprávne zúžiť myšlienky mobilizujúce sily národnooslobodzovacej revolúcie. Naša revolúcia, podobne ako revolúcie v iných európskych krajinách v tomto období imperializmu, to sú predovšetkým revolúcie proti hitlerovskému imperializmu. Ak už útlak v kolóniách zburcoval masy a vytvoril podmienky širokého frontu pod vedením komunistov, tým viac to platí pre boj proti hitlerovskému fašizmu, ktorý predstavoval najneodbytniejšiu, najzverskejšiu formu spomedzi všetkých možných foriem útlaku. Národné ponižovanie sprevádzané najbezohľadnejšími formami vykorisťovania muselo vyvolať nakoniec takú urážku cti a vyspelosti týchto národov, že prvý raz v dejinách sa utvorila možnosť takého širokého frontu, aký nikdy v minulosti nebol možný...“

Potom sa dr. E. Friš venoval osvetleniu charakteru vojny a charakteru

pomoci SSSR nášmu národnooslobodzovaciemu boju a vôbec otázke pomoci národom bojujúcim za slobodu. Vlastenecká vojna sovietskeho ľudu mala rozhodujúci význam pre rozvoj národnooslobodzovacieho hnutia čs. ľudu. Prepadnutie SSSR, vstup SSSR do vojny zburcovali svedomie národa. Táto vojna dala slovenskému ľudu reálnu perspektívu. Keď sa SSSR postavil proti hitlerovským hordám, bol to významný medzník v boji slovenského ľudu. Preto aj základná periodizácia našich najnovších dejín musí súvisieť s rozborom situácie na sovietsko-nemeckom fronte.

„Sovietsky sväz pomáhal všetkým národom strednej a východnej Európy, aby sa dostali spod jarma fašizmu bez ohľadu na to, nakoľko boli alebo neboli rozvinuté formy odporu týchto národov. Vyhlásenie sovietskych štátnikov a zásady sovietskej politiky za druhej svetovej vojny, pomoc národom upiacim pod fašizmom bez ohľadu na to, aké štátne zriadenie si chcú zvoliť, to je hlboká leninsko-stalinská zásada národnostnej politiky, konkrétne v období vlasteneckej vojny.“

Ďalej dr. E. Friš vyslovil požiadavku dôkladne vyjasniť otázku zjednocovacieho sjazdu za povstania. „Je iba jedna stránka vecí, že zjednocovací sjazd zneužila nacionalistická klika, aby legalizovala svoje postavenie v strane. Druhá skutočnosť je, že zjednocovací sjazd, s ktorým moskovské vedenie KSČ nesúhlasilo, nemohol uskutočniť zjednotenie na základe marxizmu-leninizmu. Zjednocovací sjazd bol koalíciou komunistickej a sociálnodemokratickej strany, v ktorej boli vždy dve krídla. Tým sme sa dostali do situácie, že do strany vplynuli celé organizácie sociálnodemokratickej strany, vrátane pravičiarskych elementov, spolu s nepriaznivými vplyvmi, ktoré z toho vznikali. Vyjasnenie tejto otázky je dôležité v našom ideologickom zápase proti vplyvom sociálneho demokratizmu.“

„Pre presvedčivé odôvodnenie masovosti povstania treba urobiť hlbší rozbor tzv. slovenského štátu ako veľmi labilného, konjunkturálneho útvaru, ktorému masy pracujúceho ľudu neverili, pretože vedeli, že je to dočasný útvar, ktorý vznikol z milosti Hitlera. Celá politika tzv. slovenského štátu bola politika statkársko-kulacká. Parazitovali tu rôzne vrstvy, stredné vrstvy hmotne získavali, kulaci bohatli. Proletarizácia slovenského robotníctva a drobného roľníctva však pokračovala. Státisíce ľudí, najmä poľnohospodárski robotníci boli vyhánaní do Nemecka. Odtiaľ prichádzali naladení protifašisticky, protinemecky. Táto hospodárska politika, samozrejme, vplývala na revolučné odbojové nálady slovenského ľudu,“ hovoril v diskusii M. Falčan. Ďalej poukázal na Husákovu zradu už v rokoch 1939 až 1940, keď Husák dal príkaz zastaviť akúkoľvek ilegálnu prácu medzi študentmi a usiloval sa demobilizovať tie revolučné bunky, ktoré boli medzi inteligenciou a študentmi, ďalej na Husákovu vlúdenie sa do vedenia strany v období po Stalingrade a na jeho zradnú činnosť v povstaní.

Účastníci konferencie s veľkým záujmom sledovali obsažný diskusný príspevok akademika O. Pavlíka, ktorým prispel k objasneniu teoretických otázok a v ktorom priniesol mnoho dôležitých údajov z povstania.

Akademik O. Pavlík zdôraznil, že ešte stále nie je nám jasná otázka charakteru národnooslobodzovacieho hnutia. Ešte stále máme tendenciu zužovať základnicu národnooslobodzovacieho hnutia. Chyba nebola v tom, že sa v povstaní zúčastnila buržoázia, ani to, že sme vedeli mobilizovať do boja rozličné malomeštiacke elementy v mestách a dedinách a že sme sa

snažili získať aj vedúcich predstaviteľov drobnej buržoázie, odbojovej protifašistickej burožázie a buržoázie vôbec. Nebola chyba, že v Slovenskej národnej rade boli predstavitelia demokratickej strany, ktorí sa neskoršie prejavili ako zradcovia. Chyba a zrada buržoáznych nacionalistov bola v tom, že oni vstupovali do tohto spoločenstva, ktoré nazývame národným frontom, tak, že v podstate podriaďovali vedeniu a triednym záujmom buržoázie, že nebola zachovaná ani tá základná zásada, podľa ktorej má byť spolupráca s buržoáziou v národnooslobodzovacom hnutí, t. j. aby bola zachovaná samostatnosť strany, taktiky, politiky a propagandy strany. Buržoázni nacionalisti sa vzdávali samostatnej ideologickej a organizačnej práce strany a nielen to, podriaďovali sa čím ďalej tým viac aj politickému a ideologickému vedeniu buržoázie.

Potom sa akademik O. Pavlík zaoberal okolnosťami, za akých pracoval sekretariát Ústredného výboru KSS za povstania v Banskej Bystrici. Sekretariát bol vybudovaný celkom nedostatočne. Husák, ktorý si vtedy uzurpoval všetku moc vo vedení strany aj vo vedení štátu, otázku sekretariátu ÚV KSS nechal bokom. Dal tam na začiatku ľudí politicky neskúsených, ktorí pri najlepšej vôli nemohli stačiť plniť všetky úlohy. Nejde o to, že by sa na sekretariáte nepracovalo, že by nebolo spojenia sekretariátu so základnými organizáciami. Na sekretariát stále chodili funkcionári a členovia strany. Organizovali sa stranické schôdzky po dedinách a závodoch. Organizovali sa schôdzky i na fronte a za frontom. Teda politická činnosť sa vyvíjala, sekretariát však jednako nemohol uspokojiť. Mladí súdruhovia nemohli uspokojiť potreby vyspelej strany, ktorá tu bola vybudovaná v predchádzajúcom boji. Nemohli dať dostatočné rady starším súdruhom, ktorí okrem toho mladých súdruhov na sekretariáte ani nepoznali, a preto, prirodzene, mali k nim nedôveru. Ďalej treba uvážiť, že o všetkých dôležitých otázkach sa rozhodovalo bez kolektívneho prerokovania v orgánoch strany, v predsedníctve Slovenskej národnej rady, kde sedel Husák. Masy však chodili na sekretariát. Z toho vidieť, že masy straníkov a povstalcov vedeli, kde sa má rozhodovať o osudoch, o politickej práci. Sekretariát sa hodne venoval organizačnej práci, najmä čo sa týka tvorenia partizánskych skupín. Cez sekretariát sa aj organizovali mnohé partizánske skupiny. Práca sekretariátu získala, keď prišiel na sekretariát súdruh Bacílek. Prejavilo sa to v lepšom styku so staršími súdruhmi a vo vyššej úrovni politickej práce, na schôdzkach v mestách i na dedinách.

„Buržoázia a jej agentúra v strane aj takýmto prostriedkom, t. j. ochromovaním ústredného orgánu strany, ochromovala národnooslobodzovací zápas. Treba však zdôrazniť, že napriek všetkým ťažkostiam a zrade strana viedla a organizovala povstanie. Bolo to najmä zásluhou obetavých kádrov, starších členov strany, ktorí pracovali v mestách a dedinách a mali r. 1944 úplnú dôveru všetkých protifašistických elementov v miestach svojho pôsobenia a vedeli aj bez dostatočnej pomoci sekretariátu vytvoriť podmienky v okresoch i v mestách, aby sa mohlo národnooslobodzovacie hnutie rozšíriť a dosahovať aj vojenské úspechy. Naši starší súdruhovia, členovia strany sa držali tak, že vedeli z ničoho vyzbrojovať partizánov, vedeli podporovať partizánov a zabezpečovať širokú pomoc povstaniu v priebehu vojenských akcií i po nich. Naša strana stála na čele povstania napriek záškodníckym činom buržoáznej agentúry. Ona viedla slovenských robot-

níkov a roľníkov do zápasu v každom meste. Bohužiaľ, naša historiografia však doteraz nezvýraznila iniciatívu a hrdinstvo našich drobných funkcionárov — členov strany v tejto najpohutejšej dejinnej chvíli.

Tretím prostriedkom, ako buržoázna agentúra hatila národnooslobodzovací zápas, bolo podsekávanie revolučnej iniciatívy nás. Len čo sa masy dostali do pohybu, len čo prejavili nejakú revolučnú iniciatívu, okamžite sa robili zásahy. Tieto zásahy nám robili veľkú škodu. Na takomto najcitlivejšom mieste, kde sa nenávisť ľudu obracala proti úhlavným nepriateľom, agentúra buržoázných nacionalistov zasahovala, tlmila revolučnú iniciatívu a odvahu ľudí, podlamovala revolučnú silu národnooslobodzovacieho hnutia.”

Zrada v povstaní sa prejavila i v tom, že do rozhodujúcich orgánov armády a štátu, napr. do Rady na obranu štátu boli dosadzovaní ľudia, o ktorých sa vopred vedelo, že sú nepriateľmi povstania. Ďalej sa zrada prejavila i v koncepcii národného frontu, ako vznikol v Banskej Bystrici, z bezzásadového, paritného paktovania hore bez toho, aby sa vedelo, čo sa robí v masách, čím sa umŕtvovala aktivita strany a iniciatíva nás. Potom akademik O. Pavlík zdôraznil, že otázku buržoázných nacionalistov treba chápať v spojitosti s ostatnými buržoáznymi agentúrami. Buržoázni nacionalisti sú iba jednou z agentúr, stavajúcich na koncepcii protisovietskeho boja, ktorej autorom nie je nikto iný ako pán Churchill, a ktorej hlavným strážcom bol pán Beneš.

Pri hodnotení Slovenskej národnej rady sa treba vyhnúť schematizmu. Treba robiť rozdiel medzi predsedníctvom Slovenskej národnej rady a celou Slovenskou národnou radou. Nesmieme postaviť otázku tak, že Slovenská národná rada nič neznamenala, že to bola pomýlená záležitosť. V Slovenskej národnej rade pracovali mnohí čestní súdruhovia, ktorí nesklamali dôveru. Slovenskú národnú radu však zneužili buržoázni nacionalisti, a preto sa jej činnosť nerozvinula tak, ako sa mala.

Sovietska pomoc povstaniu, morálna aj materiálna, bola obrovská. Treba na ňu poukázať výrazne najmä pri dukelskej operácii. Nesmieme odtrhávať Duklu od povstania, bola by to základná chyba, pretože cez Duklu išla hlavná pomoc. Boj sovietskych ľudí na úpäti Karpát, to bola naša hlavná opora, opora všetkých, čo sme boli na povstaleckom území. Zprávy o tom, že Sovietska armáda nám ide na pomoc, posmeľovali našich ľudí a dávali im sebavedomie.

Pri internacionalistickom chápaní povstania nesmieme zanášať do tejto otázky moment anacionalizmu. Slovenské národné povstanie nemožno predstavovať ako povstanie všetkých národov, kde slovenský ľud bol iba jeden z mnohých. Takéto chápanie Slovenského národného povstania by bolo nesprávne. V Slovenskom národnom povstaní hlavnú úlohu tvorí bojovník slovenský ľud. Prirodzene, povstanie viedla internacionalisticky komunistická strana, a preto v jeho radoch bojovali príslušníci iných národov. Každý, kto bol protifašistickým bojovníkom, našiel si miesto medzi povstalcami.

Akademik O. Pavlík poukázal ďalej na to, že ani v jednej oblasti našej historiografie nám neprekážal kult osobností toľko ako práve pri chápaní udalostí v Slovenskom národnom povstaní. „Propagácia kultu osobnosti nám bráni pochopiť heroický boj nás slovenských robotníkov a roľníkov v tomto

veľkom zápase. Preto si treba uvedomiť, že je dôležité odstrániť kult osobnosti z výskumcov o Slovenskom národnom povstaní a uvedomiť si základnú tézu historického materializmu, že ľud je tvorcom dejín. V Slovenskom národnom povstaní sa táto téza uplatnila veľmi klasicky. Ľud vedel bojovať aj vtedy, keď jednotlivé osoby na najdôležitejších miestach zradili. Ľud vedel vzdorovať a pomáhať Sovietskej armáde, ktorá sa vtedy nachádzala na druhej strane Karpát. Za neslýchane ťažkých subjektívnych podmienok slovenský ľud preukázal hrdinstvá, pred ktorými treba mať úctu a o ktorých treba rozprávať našim dnešným ľuďom, našej mládeži. Dosiaľ sme však túto otázku ani umelecky ani vedecky náležite nezachytili a nezvýraznili. Hrdinom v Slovenskom národnom povstaní bol slovenský pracujúci ľud, robotníci, roľníci, pracujúca inteligencia, ľud vedený komunistickou stranou."

F. Hagara na skúsenostiach z partizánskeho hnutia ukázal, akú silu získavali partizáni z komunistickej strany a aká bola spolupráca partizánov s ľudovými masami. Tam však, kde sa partizánski velitelia vymanili spod vplyvu strany, ako napr. Trojan, nemohli inde skončiť ako u buržoázie a napokon pracujúci ľud zradili. Hoci okrem boja s otvoreným nepriateľom bolo treba zápasiť s agentmi buržoázie, ktorí sa pokúšali mariť vplyv sovietskych veliteľov, a s Golianovým vedením, ktoré chcelo dostať pod svoj vplyv partizánske jednotky, partizáni v povstaní splnili úlohu ľudových bojovníkov.

Na základe osobného zážitku dr. F. Oktavec ilustroval, že v predsedníctve Slovenskej národnej rady nebolo dost' záujmu o vojenskú stránku povstania, o situáciu na frontoch, ba nebolo prehľadu o situácii ani vtedy, keď sa udalosti na frontoch dostali do kritického štádia. Pravda, chybou bolo i to, že velenie armády zastieralo v priebehu bojov pravý stav frontových úsekov a bojovej čiare a neupozorňovalo na blížiacu sa vojenskú pohromu.

Na potrebu starostlivého používania terminológie pri spracovaní povstaleckej látky a na nevyhnutnosť zachovania proporcií pri spracovaní jednotlivých otázok upozornil dr. M. Marko. Často robíme základnú chybu, že pri hodnotení povstaleckých udalostí pristupujeme k nim apriórne z negatívistického stanoviska. Potom negativistický pohľad zastiera hlavnú líniu. Na úzadí pozitívnych zjavov treba odhaľovať nesprávnosti, chyby, zradu. Ďalej poznamenal, že v doterajších spracovaniach povstania je najmenej zhodnotená tzv. tretia etapa povstania. Je dôležité výrazne ukázať, ako boj pokračoval po prechode povstania do hôr.

V ďalšom diskusnom príspevku hovoril generálmajor J. Zeman, ako umelecky a vedecky stvárniť úlohu ľudových mäs v povstaní. V umeleckej literatúre treba písať o hrdinoch s adresou, ako to robia v SSSR, a nie o hrdinoch anonymných; vedeckému spracovaniu majú byť vzorom *Dejiny VKS(b)*.

J. Frtús poukázal na vplyv komunistov r. 1941 v jednotkách slovenskej armády po ich odoslaní na východný front. Hovoril o rozporoch povstaleckej armády a o Slánskeho zástoji v partizánskom hnutí.

O účasti mládeže v povstaní prispel do diskusie zaujímavými poznatkami inž. B. Boor.

E. Knieža sa zmienil o tom, že sa vyžaduje spracovať ešte mnoho do-

kumentov a smelo sa vysloviť o otázkach dosiaľ obchádzaných. Ďalej je potrebné, aby sa aj Sväz čs. spisovateľov venoval s väčšou starostlivosťou umeleckému spracovaniu povstaleckej látky.

Povstalecká tlač mala i pri svojich nedostatkoch dôležitú úlohu. Bola organizujúcim činiteľom a priniesla významné a mobilizujúce články našich i sovietskych činiteľov, preto je žiadúce venovať sa zhodnoteniu tejto otázky — upozornil M. Hysko. Zároveň poznamenal, že termín „výdobytky povstania“ má svoju hlbokú náplň a teda aj oprávnenie, tak isto v datovaní začiatku povstania je správny termín 29. august 1944, pretože vtedy povstanie skutočne vypuklo.

Diskusie sa zúčastnil aj autor hlavného referátu B. Graca, ktorý reagoval na viaceré poznámky a kritické pripomienky a tak sa vo výmene náhľadov s ostatnými diskutérmi dospievalo k ďalšiemu vyjasneniu základných otázok celého nášho národnooslobodzovacieho boja.

V záverečnom hodnotení L. Holotík vyzdvihol, že úspešným priebehom konferencie sme začali plniť cieľ — majúc na mysli slová súdruha Širokého, aby sa Slovenské národné povstanie stalo skutočným zdrojom triednej a národnej hrdosti československého pracujúceho ľudu — pripraviť dôstojnú prácu k oslavám desiateho výročia Slovenského národného povstania. Referáty a diskusia mali vysokú úroveň a priniesli nový faktový materiál i vyjasnenie niektorých teoretických otázok. O úspech konferencie sa svojou účasťou pričínili významní politickí pracovníci a účastníci povstania, ako aj mladí marxistickí historici. V diskusii sa mohli konfrontovať výsledky práce historikov so skúsenosťami účastníkov povstania. Konferencia podčiarkla úlohu ľudu v dejinách a zdôraznila, aký veľký je význam dejín povstania pre politickú a vlasteneckú výchovu pracujúceho ľudu. Konferencia jasne ukázala, že vedúcou silou v národnooslobodzovacom hnutí bola robotnícka trieda vedená komunistickou stranou, napriek zradcovskej činnosti buržoáznych nacionalistov. Na konferencii sa urobil veľký krok v očistení povstania od nánosu nepriateľských smerov a vyzdvihlo sa, že nič nemôže zoslabiť, aby táto dejinná udalosť neostala navždy prameňom hrdosti, sebedomia a sily slovenského ľudu. Zhrnuli a zdôraznili sa skutočnosti o pomoci SSSR povstaniu a o bojoch armády a partizánov. Osvetlila sa zradcovská tvár buržoázie v prípravách povstania a v povstaní. Ďalej sa zdôraznilo, že celé naše národnooslobodzovacie hnutie možno najlepšie pochopiť v spojení s Veľkou vlasteneckou vojnou sovietskeho ľudu. O Slovenskom národnom povstaní môžeme hovoriť ako o začiatku národnej a demokratickej revolúcie, k zavŕšeniu ktorej došlo po oslobodení celej našej vlasti Sovietskou armádou. L. Holotík upozornil na otázky, ktoré treba ešte dôkladne spracovať. Je žiadúce osvetliť činnosť národných výborov ako orgánov ľudovej moci, činnosť závodných výborov, ukázať na odpornú úlohu ľudackej buržoázie v boji proti povstaniu, zvýrazniť veľké hrdinstvá nášho ľudu pri Strečne, Telgárte, na východnom Slovensku a pod., odkryť v plnej šírke účasť ľudu v povstaní, jeho podiel v boji o moc, jeho pomoc, ktorú poskytoval partizánskym oddielom a pod.

Naši historici sa musia dôkladne venovať podrobnému rozpracovaniu príprav a priebehu povstania, viac ako dosiaľ spracovať obdobie od konca októbra do úplného oslobodenia našej vlasti Sovietskou armádou a výrazne

ukázať na spojitosť Slovenského národného povstania s naším úplným národným oslobodením a vznikom ľudovodemokratickej ČSR.

Na konferencii sa zhodnotila aj doterajšia literatúra o povstaní, doterajšie metódy a výsledky výskumu povstania, poukázalo sa na nedostatky a určili sa úlohy pre ďalšie bádanie o povstaní.

Uskutočnením konferencie sa dostáva práca o povstaní do nového, vedeckejšieho a živšieho štádia. Pri Historickom ústave Slovenskej akadémie vied sa ustaví komisia pre výskum povstania, ktorá bude organizovať pokračovanie diskusie o povstaní, pripraví do tlače zborník vedeckých prác o povstaní z materiálov konferencie a ďalších dopĺňujúcich príspevkov, ďalej populárnu brožúru o povstaní. Táto komisia sa podujme na vydávanie dokumentov, a to jednak v sérii vedeckej, ktorá by priniesla vydanie všetkých dostupných materiálov o povstaní, a okrem toho vydá zborník dokumentov.

Takto sa rozvinie skutočne systematická práca na vedeckej základni a prejaví sa aj konkrétne výsledky v publikovaní materiálov vo vedeckej a populárnej forme, aby náš pracujúci ľud, naši politickí, vedeckí, školskí a kultúrno-osvetoví pracovníci dostali do rúk v dohľadnom čase základné spracovanie povstania, tejto najvýznamnejšej kapitoly slovenských národných dejín.

V záverečnom slove poďakoval akademik O. Pavlík účastníkom konferencie za spoluprácu, ktorou zabezpečili hodnotné výsledky konferencie a zdôraznil, že jej výsledky pomôžu teraz lepšie rozvinúť výchovu ľudu, ako aj vedeckú a umeleckú prácu o povstaní. Konferencia okrem prínosu nových poznatkov a osvetlenia rozličných otázok zároveň ukázala, aké je pre každého dôležité ideologické školenie, hlboké štúdium marxizmu-leninizmu. Veď politická a ideologická nevypelost' v praktickej práci pri výstavbe socializmu, v každodennom živote vedie práve tak k chybám, akých sme boli svedkami i za povstania. Len pri dôkladnom ideologickom vzdelaní môžeme riešiť akékoľvek zložité úlohy. Slovenská akadémia vied usporiada i v budúcnosti vedecké konferencie, lebo sú dôležitým prostriedkom k rozmachu vedeckej práce a k posilneniu ideologickej úrovne.

*Podľa stenografického zápisu z konferencie
spracoval Miroslav Kropilák*